

ГУНЯ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ МАРКЕР ЗАКАРПАТТЯ: ЛОКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ, ОБРЯДОВА РОЛЬ І ПРАКТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЇ

Василь Коцан¹

доктор історичних наук, директор Комунального закладу
«Закарпатський музей народної архітектури та побуту» Закарпатської обласної ради,
доцент кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна
E-mail: vasilkotsan@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0644-9725>

Стаття присвячена розгляду проблеми культурного значення гуні як традиційного верхнього одягу Закарпаття. Обґрунтовується ідея про те, що гуня є багаторівневим культурним феноменом, який включає утилітарний, естетичний, соціальний, етноідентифікаційний та сакральний виміри. Простежується історичний розвиток гуні у XIX – на початку XX ст. як універсального одягу серед долинян, бойків і лемків, із зазначенням локальних варіацій та специфічних ознак, що відображали культурну ідентичність етнографічних груп. У тексті розглядаються символічно-сакральні функції гуні, її роль в календарних святах, весільних, хрестильних та похоронних обрядах, а також магічно-захисних практиках. Особливу увагу приділено фольклорно-поетичному осмисленню гуні як знаку родинного тепла, материнської турботи та локальної гордості. У статті з'ясовано технологічно-ремісничий аспект виготовлення гуні, що включає пропарювання, чесання, ткання та валяння вовни, а також сучасну реконструкцію цих процесів у навчальних і культурних проєктах. Розкривається процес трансформації гуні від буденного одягу до чинника культурного відродження, локальної ідентичності, туризму та дизайнерських інтерпретацій. На основі вивчення музейних експозицій, фестивалів, освітніх програм і сучасних дизайнерських проєктів встановлено, що гуня зберігає свою актуальність як символ культурної тяглості, духовності та адаптивності традиції. Стаття підводить підсумки комплексного аналізу функцій гуні та її значення в культурному контексті Закарпаття та українських Карпат, а також дає узагальнену характеристику сучасних практик збереження та популяризації традиційного ремесла. Даний напрямок доповнюється розглядом перспектив подальших досліджень, зокрема цифрового картування локальних типів гунь, порівняльних студій у суміжних карпатських регіонах, семіотичного та гендерного аналізу, сучасних дизайнерських інтерпретацій. Автор приходить до висновку, що гуня виступає не лише як матеріальний об'єкт традиційного побуту, а як комплексний культурний символ, що поєднує історичну спадщину з сучасними соціокультурними процесами та слугує маркером локальної та національної ідентичності.

Ключові слова: гуня, Закарпаття, традиційний верхній одяг, долиняни, бойки, лемки, етнокультурна ідентичність, родинна обрядовість, народний календар, обряди, фольклор, музей, реконструкція традицій, сучасні інтерпретації.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли Україна переживає складний період війни, а ворог цілеспрямовано намагається знищити нашу культурну спадщину та національну ідентичність, особливої ваги набуває питання її збереження й утвердження. Саме в такі часи загострюється усвідомлення власної історичної тяглості, посилюється інтерес до минулого, до духовних і матеріальних надбань народу, які формують основу національної самосвідомості. Звернення до історичного досвіду, традицій та культурної спадщини стає не лише науковою потребою, а й важливим чинником духовного спротиву. У цьому контексті вагоме місце посідають історико-культурні дослідження, зокрема вивчення народного одягу як невід'ємної складової традиційної культури. Адже саме в одязі відображено світогляд, естетичні цінності, соціальні особливості та історичну пам'ять народу.

Дослідження традиційного вбрання не повинно обмежуватися лише загальним аналізом цілісного одягового комплексу. Особливу наукову цінність має

вивчення окремих його складових, адже саме вони нерідко виступають виразними етномаркерами – ознаками, що дозволяють ідентифікувати локальну спільноту, простежити історичні зв'язки та культурні впливи. Через конструктивні особливості, матеріал, спосіб крою та декорування окремих елементів одягу можна глибше зрозуміти регіональну специфіку та етнокультурну своєрідність населення. До таких знакових елементів належить гуня – традиційний верхній плечовий одяг із домотканого вовняного сукна. Вона є не лише практичним видом одягу, пристосованим до природно-кліматичних умов, а й важливим показником етнічної та локальної належності. Її форма, довжина, характер оздоблення, колористика й техніка виготовлення відображають усталені традиції певного регіону та водночас засвідчують культурну спадкоємність поколінь.

Метою дослідження є проведення комплексного аналізу локальних особливостей крою, декору, обрядової ролі гуні як складової народного одягу Закарпаття, а також виявлення сучасних практик її

¹ © Коцан В.

популяризації.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблематика традиційного одягу Закарпаття, зокрема гуні як складової верхнього вбрання українців Карпат, упродовж XX – початку XXI ст. перебуває у полі зору етнологів, мистецтвознавців, істориків та лінгвістів. Джерельну основу цього дослідження становлять передусім архівні матеріали Лабораторії етнології, фольклористики та краєзнавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» ім. М. П. Тиводара, а також фондів збірки КЗ «Закарпатський музей народної архітектури та побуту» ЗОР (м. Ужгород) і Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України (м. Львів). Саме ці матеріали забезпечують можливість комплексного аналізу локальних типів гуні, їх конструктивних, декоративних та функціональних особливостей, а також простеження регіональних варіацій у межах різних етнографічних груп Закарпаття.

Дипломні роботи, що зберігаються в архіві згаданої лабораторії, зокрема дослідження М. Гелетея (с. Лисичево) [Гелетей, 1960], П. Ляха (с. Приборжавське) [Лях, 1961], Р. Тиводара (с. Руське Поле) [Тиводар, 1997], О. Черевка (с. Калини) [Черевко, 2003], М. Шимоні (с. Колочава) [Шимоня, 1968], містять цінні польові матеріали середини XX ст., у яких зафіксовано побутування гуні в повсякденному та обрядовому житті селян. Ці праці дають можливість реконструювати локальні особливості крою, способи носіння, соціальну диференціацію та трансформації традиції в умовах суспільних змін.

Вагомий внесок у дослідження традиційного одягу Закарпаття здійснив М. Тиводар у праці «Етнографія Закарпаття» [Тиводар, 2011], де гуня розглядається в контексті матеріальної культури та етносоціального розвитку регіону. Узагальнюючий історико-етнографічний матеріал щодо карпатського ареалу подано у виданні Ю. Жатковича «Етнографический очерк угро-русских» (у сучасному упорядкуванні О. Мазурка) [Жаткович, 2007; Мазурок, 2001].

Окремий напрям становлять спеціальні дослідження верхнього одягу та етнокультурної знаковості вбрання. Насамперед це праці автора даного дослідження, зокрема монографічні та дисертаційні студії, присвячені етнокультурним маркерам пограниччя, традиційному верхньому одягу українців Закарпаття XIX – першої половини XX ст., а також особливостям жіночого плечового та верхнього одягу долинян. Автор детально аналізує конструктивні типи гунь, їх локальні варіації, іноетнічні впливи та роль у формуванні регіональної ідентичності [Коцан, 2016; Коцан, 2017; Коцан, 2021]. Праця О. Косміної акцентує на етнічній знаковості традиційного вбрання українців, що дозволяє розглядати гуню як символічний маркер етнічної належності [Косміна, 1998].

Технологічні аспекти виготовлення вовняних виробів у Карпатах висвітлено у дослідженнях Р. Захарчук-Чугай (у контексті бойківського ткацтва) [Захарчук-Чугай, 1983] та О. Никорак [Никорак, 2006], які аналізують тканини українців Карпат у широкому етнологічному й мистецтвознавчому вимірі. Ці праці є важливими для розуміння ремісничої бази

виготовлення гуні, зокрема процесів ваяння та обробки вовни.

Обрядову функцію одягу частково розкрито у дослідженнях весільної традиції бойків Закарпаття (Т. Леньо) [Леньо, 2012], що дозволяє простежити включення гуні до структури родинної обрядовості. Лексикографічні праці М. Онишкевича [Онишкевич, 1984] та П. Пиртея [Пиртей, 2004], а також розвідка І. Лукіянчук і Г. Березовської [Лукіянчук, Березовська, 2016] щодо функціонування лексеми «гуня» в українських говірках, доповнюють етнографічний матеріал мовними даними, засвідчуючи ареальність і семантичну варіативність терміна.

Локальні особливості народного одягу окремих сіл (Хижа, Новоселиця, Черна) висвітлено у публікації І. Грибаніча [Грибаніч, 1995], а польові матеріали автора цього дослідження щодо королівських долинян конкретизують регіональні риси вбрання кінця XIX – першої половини XX ст. [Коцан, 2010]. Значний пласт сучасних публікацій популяризаційного характеру (матеріали про с. Річка, музей гунь, фестивалі практики, журналістські розвідки М. Фединишинця, М. Марковича, інтернет-публікації Х. Біклян, Н. Зінченко, Р. Кобальчинської) відображають процес трансформації гуні в умовах культурного відродження, розвитку туризму та локального брендингу.

Отже, наукова література містить вагомий доробок щодо традиційного одягу Закарпаття та Українських Карпат загалом. Водночас більшість праць розглядає гуню в межах ширшого комплексу народного вбрання або в локальних студіях окремих населених пунктів. Недостатньо узагальненими залишаються питання символічно-сакрального змісту гуні, її функціонування як етнокультурного маркера, а також сучасні практики реконструкції та популяризації традиції. Саме тому комплексний аналіз гуні як багатомірного культурного феномена є актуальним і науково виправданим напрямом подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. У XIX – на початку XX ст. єдиним верхнім одягом як жінок, так і чоловіків була вовняна накидка («гуня»). В окремих районах краю поряд з нею побутували хутряні кожухи. Наприкінці XIX – на початку XX ст. поширилися сукняні куртки («уйоші», «вуйоші», «рекляки»). Різноманітність форм гунь та їх зміни пов'язані не лише з удосконаленням традиційних конструкцій та появою нових матеріалів, а й із зовнішніми чинниками – впливами міської культури, різних модних течій тощо.

У «Словнику української мови» лексема *гуня* із ремаркою *заст.* зареєстрована зі значенням «верхня одежа з грубого домотканого, переважно нефарбованого сукна». Лексема *гун'а* та її демінутивний варіант *гун'ка* відомі багатьом українським говіркам, зокрема бойківській та лемківській [Лукіянчук, Березовська, 2016, с. 7–8; Онишкевич, 1984, с. 199; Пиртей, 2004, с. 64].

Відомий закарпатський вчений Юрій Жаткович у своїй праці «Етнографический очерк угро-русских», яка була опублікована у 1895 році угорською мовою у журналі «Budapesti szemle» так писав про гуні на Закарпатті: «*Гуня особлива одіжчина русина. Без гуні русина не можна собі уявити, бо він носить її як*

посеред зими, так посеред літа. Але молодь, особливо дівчата, лише взимку носять гуню, аби показати, що не бояться студені. Гуня товста із чистої вовни і має довгий ворс (коцмата). Тому при роботі і в простий час носять петек, що є нічим іншим як тонка, коротка і легка гуня. Гуня і петек бувають білі, але в північній і середній смугах часто їх «задублюють», тобто замочують у виварці вільхової кори, щоб у них не водились ні воші, ні блохи» [Жаткович, 2007, с. 123].

Загальний процес виготовлення гуні виглядав наступним чином. Овечу вовну пропарювали в гарячій воді близько чотирьох-п'яти годин. Потім її промивали у протічній воді в річці чи потічку й сушили. Добре вимиту вовну чесали («скубли») на спеціальних щітях з металевими зубцями. При цьому вовну ділили на добірну (якісну) та гіршу. З першої виготовляли нитки завдовжки 30–35 см для піткання та отримання ворсу, а другої – робили основу для полотна й навивали її на ткацький станок («кросна»). Для того щоб виткати три метри полотна з овечої вовни, вправній майстрині треба було щонайменше день. Виткану основу вимочували у валилі один-два дні, полоскали, осушували й зшивали гуною [Маркович, 2025, с. 72].

Жіночі гуні відрізнялись від чоловічих лише розмірами. Довжина жіночих гунь сягала від 60–62 до 95–100 см, а чоловічих – від 70–75 до 110–115 см. Поширеними були два варіанти крою долинянських гунь. В обох випадках стан гуні зшивали з двох пілок. При першому варіанті крою верхня пола (160×50 см), зігнута навпіл по довжині, формувала верхню частину стану та довгі (75–80 см) рукави. Поздовжні краї нижньої поли (150×60 см) загинались всередину, у результаті чого гуня не мала бічних швів, а її ширина по низу сягала 68–70 см. Другий варіант крою гунь подібний до першого. Відмінність полягала у тому, що між верхньою і нижньою пілками як спереду, так і ззаду вшивали вузькі (25–30 см) пілки-вставки («поперечниці») [Коцан, 2021, с. 126].

Локальну варіативність представляють гуні **долинян** Закарпаття. У XIX ст. у селах межиріччя Терєблі та Ріки побутовували білі довгі (нижче пояса) гуні («петіки») з довгими рукавами. Люди старшого віку могли одягати й чорні «петіки». Для виготовлення гунь брали довгу вовну, яку добре промивали, парили та сушили. Частину вовни пряли на нитки, а решту, що добре вичісувалась («прочесалася») гребінцем відкладали. Вовняні нитки снували й навивали на кросна. У процесі ткання разом з ниткою по пітканню стелили й короткі нитки. Гуні мали поперечний крій з верхньою пілкою, кроєною разом з рукавами [ФМЕХП Е: 64851/2014].

У 80–90-х рр. XIX ст. у селах долини р. Терєблі поширились й гладкі гуні без ворсу. «Петіки» обшивали («обмітували») навколо шиї та по контурах передніх піл білою шерстяною ниткою, щоб не виточувались краї. Довгий ворс «петека» час від часу розчісували гребенем. Зверху гуною зав'язували двома вовняними шнурками («щумками») «у китичку». Народна традиція вимагала, щоб молоді («жених» і «одданиця»), незалежно від пори року, одягали «петек» [Коцан, 2016, с. 347; Тиводар, 1997, с. 54; Шимоня, 1968, с. 76].

У селах верхів'я р. Боржави білі гуні були слабо

поширені. Тут взимку як жінки, так і чоловіки одягали чорні гуні («петіки»). Для їх виготовлення білу вовну фарбували («дубили») у відварі кори чорної вільхи, добавляючи мідного купоросу. Після проварювання вовну сушили, чесали («чинили») на щіті («щети»), пряли. Для основи пряли тонкі, а для перетикання – товсті нитки («вірвовки»), з яких ткали полотно. Кілька зшитих піл вибивали у валилі. Потім приступали до пошиття гунь. Поширеними були гуні, верхня пілка яких кроїлась разом з довгими рукавами. Етнографічно розмежувальною рисою таких гунь було те, що довжина їх рукавів (70–75 см) перевищувала довжину самих гунь (60–65 см). Контури горловини та піл обшивали чорною вовняною ниткою. На жіночих гунях з лівого боку ткали петлю («ключку»), до якої пришивали зеленій або червоний шнурок, що закінчувався чотирма різнокольоровими кульками. У чоловіків гуня зав'язувалась зверху двома чорними вовняними шнурками. У селах Приборжавське, Довге, Суха, Бронька, Кушниця, Лисичево Іршавського району побутовували чорні [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 244/154; Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 6787/3110], а у селах Керецьки, Березники – сірі з коричнюватим відтінком гуні [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 8261/3434]. Через носіння чорної гуні жителів сіл верхів'я р. Боржави часто називали «черняками».

У селах середньої та нижньої течії р. Боржави (Імстичево, Великий Раковець, Малий Раковець, Білки, Осій, Ільниця, Розтока, Дубрівка, Сільце) побутовували довгі білі гуні («петіки») із ворсом («кострубами»). Шили їх з двох піл, верхня з яких кроїлась разом з рукавами. Гуні мали невеликий (10 см) круглий виріз горловини. Різниця у розмірах жіночих і чоловічих білих «петіків» не було. Жіночі могли бути довші за чоловічі й навпаки. Зустрічались як ворсовані, так і гладкі гуні. Носили їх наопапки [Гелетей, 1960, с. 83–84; Лях, 1961, с. 74; Коцан 2016, с. 348; Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 937/281; Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 2475/927].

У XIX – на початку XX ст. гуня з довгими рукавами як основний елемент верхнього плечового вбрання була поширена й у терєвських долинян. Вона користувалась великим попитом у населення і була спільним одягом як чоловіків, так і жінок. У даному районі найчастіше зустрічались гуні з білої, сірої або чорної овечої вовни. Зазвичай вони були короткі, вище колін, рідше – довші. Круглий виріз горловини та поздовжній розріз обшивали тільки вузькою смугою зі шкіри або стрічкою з червоного чи чорного сукна [Косміна, 1998, с. 89; Коцан, 2021, с. 127; Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 810/278; Черевко, 2003, с. 31].

В районі проживання королєвських долинян (села Хижа, Черна, Новоселиця Виноградівського району) були поширені білі гуні з довгим ворсом («коцмами», «коцмолами»). Полотно для гунь ткали на кроснах або купляли готові на базарі у Хусті чи місті Турець («Румунія»), що за 40 км від згаданих населених пунктів. Навколо шиї та вздовж розрізу гуною обшивали, щоб не торочилась. Зав'язувалась гуня біля шиї двома білими вовняними шнурками («оцінками»). Пошиту гуною кидали у валило, де вода біла її, і внаслідок цього полотно ставало густішим. Гуні не промокали від дощу, вода стікала по «коцмолах».

Найчастіше зустрічались гуні нижче колін, хоча до роботи могли шити й короткі [Грибанич, 1995, с. 185; Коцан, 2010, с. 9; Коцан, 2016, с. 348; Коцан, 2017, с. 1120–1121; Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 3831/1611].

У XIX – на початку XX ст. у турянських, мукачівських та ужгородських долинян побутували довгі білі, зрідка сірі («сиві») гуні. При пошитті більшості гунь їх верхню пілку кроїли разом з рукавами. Лише на святкових свальявських, мукачівських та ужгородських гунях між двома основними пілками вшивали вузькі (15–25 см) пілківставки («поперечниці»). У селах Раково, Туриця, Тур'я-Пасіка, Мокра, Тур'я-Поляна, Порошково Перечинського району контури вирізу горловини та передніх пілок обшивали білою вовняною ниткою [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 4802/2246; Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 12439/181].

У селах Неліпино, Стройне, Тибава, Мала Мартинка, Дусино, Плав'є, Росош Свальявського району побутували як короткі (60–62 см), так і довгі (80 см) буденні гуні. Короткі гуні зав'язувались на плетені шнурочки під шиєю [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 3939/1664], а низ рукавів довгих гунь заковували всередину на 5 см і підрубляли білими вовняними нитками [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 3310/1395]. У селах Родникова Гута, Родниківка, Оленьово, Плоске, Павлово на Свальявщині зрідка зустрічались сірі («сиві») гуні, контури вирізу горловини та передніх пілок яких обшивали білими вовняними нитками [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 429/200].

Характерними особливостями святкових свальявських гунь були довгий ворс та контури горловини, передніх піл, обшитих білими чи коричневими вовняними нитками [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 107/94]. Ідентифікуючою ознакою білих гунь сіл Черногорова, Смереково, Буківцьово Великоберезнянського району були вузькі шматки червоної фабричної матерії, якими декорували нижню частину вирізу горловини [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 9734/3755].

У селах Мукачівського та Ужгородського районів буденні гуні ткали без ворсу. З виворітного боку їх підшивали домотканими полотном, зрідка робили пришивні кишені [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 10138/3917]. Святкові мукачівські та ужгородські гуні з-поміж долинянських виділялись тим, що у них виріз горловини та контури правої пілки обшивали коричневою ниткою, а контури лівої – декорували білими китичками [Коцан, 2017, с. 1121; Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 11946/89].

Свої особливості крою та оздоблення мали гуні **бойків** Закарпаття. наприкінці XIX – на початку XX ст. у них побутували гуні білого або сірого кольору поперечного крою або ж зшиті з поздовжніх полотнищ. Зустрічались гуні як з ворсом, так і без нього ворсу. Гуню з ворсом («коцями») називали «коцовата», «коцьовата», «коцованя». Довжина ворсу сягала 10–15 см. У селах Репинської долини побутувало прислів'я: «Без коцоватої гуні не женишся і не вийдеш заміж». Гуня з ворсом була завдовжки 80–85 см і сягала нижче поясу [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 980/322], а безворсова – коротша (60–65 см) [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 4381/1925]. Горловину та поли гуні обшивали («обмітували») білою або червоною вовняною ниткою, щоб не

розточувались. Під час ткання на кроснах ворс укріплювали («силяли») за кожен другу-третю нитку основи та перетикання, тобто за нитку («маханку») й прибивали набилками з бердом. На основу використовували й конопляні нитки. У селах Нижній і Верхній Студений ворс клали через кожен четверту конопляну нитку на основи та кожен другу нитку («маханку») на перетиканні. Густина ворсу на тканині залежала від заможності селянина, кількості настриженої вовни. Етноідентифікуючими ознаками бойківських «коцоватих» гунь були різнокольорова тканина смужка («обшивка», «латанка»), якою обшивали контури передніх пілок, та різнокольорові шнурки з китицями на краях, якими зав'язувались гуні.

Гуні не промокали на дощі. У селах Річка, Буковець, Келечин, Голятин, Майдан, Репинне старші люди говорили: «Куфайка вже мокра, коли хмара ще за горою, а гуню струси після зливи і йди собі далі». У селах Верхній Бистрий, Майдан, Торунь, Присліп, Завийка, Новоселиця, Рекіти гуню без ворсу фарбили («дубили») корою чорної вільхи. У теплу вибарену вільхову суміш клали виткану гуню і вона набирала темно-червоного кольору. Такі гуні у народі називали «тигльовані гуні». Зав'язувались гуні зверху вовняними шнурками («щінками») [Захарчук-Чугай, 1983, с. 39; Никорак, 2006, с. 680; Фединашинець, 2001, с. 14; ФМХП Е: 73683/2589].

У XIX – першій половині XX ст. верхнім плечовим одягом закарпатських **лемків** Перечинського та Великоберезнянського районів були короткі гуні («гунчата») поперечного крою з довгим ворсом («кострубами»). У лемків Перечинщини побутували довгі (65–70 см) жіночі гуні, кроєні з двох пілок домотканого вовняного полотна. Верхня пілка шилась разом з довгими рукавами. Етноідентифікуючою ознакою святкових гунь перечинських лемків були три шматки («рянді») з червоної оксамитової («баршунової») матерії, якими обшивали контури вирізу горловини, утворюючи товстий шов («підшийник»). Кінці «ряндь» не зшивали, утворюючи бант («кучері») [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 10182/3949].

З кінця XIX ст. у лемків Великоберезнянщини поширились сірі («сиві») гуні («гунчата»). Крій жіночих та чоловічих гунь ідентичний. Відрізнялись вони лише за розмірами. Довжина жіночих сягала 70–72 см, а чоловічих – 85–90 см. Шили гуні із двох частин: верхньої («рукавниці», «плечовиці») та нижньої («гунчати»). Верхню частину кроїли разом із рукавами, тому її називали «рукавниця». Брала довгий прямокутний шматок полотна (195–210×48–50 см), згинали навпіл по довжині й зшивали до місця вставлення «гунчати». Посередині «рукавниці» робили круглий виріз горловини, що переходив у розріз. «Гунча» кроїли з довгого прямокутного шматка полотна (156–160×48–50 см), поздовжній край якого згинали на 38–40 см й пришивали до «рукавниці». Низ рукавів як жіночих, так і чоловічих «сивих» гунь лемків Великоберезнянщини оздоблювали короткими (3–5 см) білими стряпками [Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 14860/475].

Отже, аналіз локальних різновидів гунь долинян, бойків і лемків Закарпаття у XIX – на початку XX ст.

засвідчує, що цей тип верхнього плечового одягу був не лише універсальним і функціональним елементом традиційного строю, а й важливим етноідентифікуючим маркером. Попри спільність матеріалу (домоткане вовняне сукно), базових конструктивних прийомів (дві пілки, поєднання верхньої частини з рукавами, поперечний крій) та технології виготовлення, у кожній локальній групі простежуються виразні особливості крою, довжини, кольорової гами, способів валяння й фарбування, характеру ворсу та декоративного оздоблення.

У долинян варіативність виявлялася насамперед у співвідношенні білих, чорних і «сивих» гунь, наявності чи відсутності ворсу, способах обшивання горловини та пілок, а також у локальних елементах декору (шнурки, китички, фабричні вставки). Для бойків показовими були «коцоваті» гуні з густим довгим ворсом і різнокольоровими обшивками, що підкреслювали соціальний статус і виконували обрядову функцію. Лемківські гуні («гунчата») вирізнялися специфікою крою (поділ на «рукавницю» і «гунчу»), характерним оздобленням горловини оксамитовими «ряньдами» або білими стряпками, що формували чіткий локальний стиль.

Гуня здавна була не лише повсякденним верхнім одягом мешканців гірських і рівнинних районів Закарпаття, а й важливим сакральним атрибутом традиційної культури. До середини ХХ ст. важко було уявити місцевих жителів без цього своєрідного вовняного плаща у будь-яку пору року. Її носили й в холод, і в дощ, і в спеку; в ній ішли до церкви, на ярмарок, на весілля чи похорон. Водночас гуня виконувала значно ширші функції, ніж звичайний одяг: вона була знаком статусу, достатку, оберегом і необхідним елементом родинної та календарної обрядовості.

Особливо виразно сакральна роль гуні простежується у весільному циклі. У долинян, бойків і лемків вона була обов'язковим компонентом строю молодих і дружб незалежно від пори року. Як зазначав відомий закарпатський етнограф Юрій Жаткович, «молода мусила ходити протягом усього весілля у великій білій гуні, хоч би якою спекотною була погода». Білий колір символізував чистоту, урочистість і благословення, а сама гуня – заможність і щасливе подружжє життя [Мазурок, 2001, с. 108]. У бойків Закарпаття гуню використовували в обряді «одягання молодої». Молода ставала на гуню (символ багатства, великого щастя): «Вби боса не біла бо не буде ся газдівство вести» [Леньо, 2012, с. 67].

Весільна обрядовість розпочиналася ще напередодні – з так званих «заграванок», які влаштовували окремо в домі молодого і молодої. Після співів свашок посеред хати розстеляли гуню-коцованю з довгим ворсом. На ній, взявшись за руки, танцювали хлопчакки – «щоб у молодої народжувалися парубки». Отже, гуня вже на початковому етапі весілля ставала сакральним простором, що програмував майбутню плодючість і продовження роду.

У день весілля обряд «затанцювання» передбачав, що молоді та друзи ставали в коло й танцювали коломийки на гуні, простеленій на землі. Її кидали під ноги молодятам із побажаннями: «щоби

щасливі були, щоби багаті були». У низці сіл Тячівщини під час вінчання гуню («коцованю», «петек») стелили під ноги, зверху сипали гроші й цукерки – на достаток і солодке життя. На Мараморошині наречена протягом усього весільного тижня мусила ходити в білій косматій гуні. Батько обсилав молодих кукурудзою, барвінком і хмелем, примовляючи побажання багатства: «Такі бисьте багаті, як вам гуні косматі». Таким чином гуня виступала видимим знаком соціальної спроможності родини [Маркович, 2025, с. 78].

Не менш важливою була роль гуні в обрядах, пов'язаних із народженням дитини. Після хрещення новонародженого в селах Міжгірщини загортали в гуню, щоб росло здоровим і міцним. Хресна мати в перший рік життя справляла дитині «гуньку» – на здоров'я, добрий ріст і розум [Кобальчинська, 2014]. Отже, гуня супроводжувала людину від перших днів життя, виконуючи захисну функцію.

У похоронній обрядовості колір гуні набував іншого значення: на похорон одягали чорну або сиву гуню, що маркувало жалобу і перехід у потойбіччя. Таким чином через колористику та контекст використання гуня відображала різні етапи життєвого циклу – від народження до смерті.

Важливе місце посідала гуня і в календарних обрядах. На Святий вечір, коли господар заносив до хати сіно та дідуха, господиня стелила за порогом гуню, щоб він не ступав на голу землю. Це мало забезпечити тепло, добробут і врожай у новому році [Кобальчинська, 2014]. У великодній обрядовості жінки місили тісто на паску, стоячи на гуні. Під час саджання паски до печі й господиня, і помічник також мали стояти на ній – «щоб бути багатими». Після освячення пасок перед входом до хати стелили гуню під поріг, ставали на неї й лише тоді заходили до оселі з великодніми стравами. У народному світогляді гуня уособлювала тепло, достаток і благословення [Тиводар, М., 2011, с. 329].

Сакральні функції гуні простежуються й у господарській магії. Під час будівництва хати майстер мав бути одягнений у гуню. Завершуючи роботу, обходив оселю, обсівав її свяченим зерном, кропив водою, бажаючи миру й статків. У деяких селах гуню клали під підвалини або прат'язували до сволака, «аби в хижі було тепло» і «аби худоба велася». Під час першої оранки господар, що мав «фарт» на врожай, одягав гуню, а ті, хто приступав до сівби, дотримувалися цього давнього «заказу». Гуня виступала тут своєрідним посередником між людиною і силами природи.

Навіть у молодіжному дозвіллі гуня зберігала свою символічну присутність. На вечорниці допускали лише в гунях: на них співали, жартували, грали в традиційні ігри. Таким чином гуня ставала частиною соціального простору, у якому формувалися шлюбні пари й підтримувалася тяглість традиції [Про село Річку, 2014].

Отже, у родинній і календарній обрядовості закарпатських долинян, бойків і лемків гуня постає як багатофункціональний культурний феномен. Вона супроводжувала людину протягом усього життєвого циклу, брала участь у найважливіших календарних подіях, виконувала роль оберега й символу достатку.

Поєднуючи утилітарність і сакральність, гуня стала одним із ключових маркерів традиційного світогляду та етнокультурної ідентичності населення Закарпаття.

Сакральний статус гуні не обмежувався лише обрядовою практикою. Закорінена у щоденному житті й символічно підсилена ритуалом, вона природно увійшла до усної народної творчості, ставши одним із поетичних образів, через які громада осмислювала себе, свою працю, пам'ять про предків і любов до рідного краю. Якщо в обрядовості гуня виконує передусім магічно-захисну та регулятивну функцію, то у фольклорі вона набуває емоційного, ліричного звучання, перетворюючись на символ материнської турботи, дівочої вроди, молодечої гордості й локальної самобутності.

Особливо виразно ця трансформація простежується у фольклорній традиції села Річка на Міжгірщині, де гуня постає не тільки як предмет побуту чи атрибут обряду, а як поетичний знак рідної землі. У піснях і коломийках вона оспівується поряд із горами, полонинами та працьовитими людьми, стаючи невід'ємною частиною локальної ідентичності. Саме тому аналіз фольклорних текстів дозволяє глибше зрозуміти внутрішній, емоційний вимір того культурного явища, яке в обрядовості виявляється через дію, а в поезії – через слово.

Фольклорний матеріал із села Річка засвідчує, що гуня в народній поетичній традиції постає не просто як елемент одягу, а як багатовимірний символ родинної пам'яті, праці, любові й етнічної ідентичності місцевого населення. У коломийковому репертуарі села гуня наділяється теплом материнства, сакральністю прадавнього ремесла і красою карпатського світу.

У поезії «Мамина гуня» центральним є образ матері, яка власноруч тче одяг для дітей:

*Ізткала моя мамка з овечого руна
Білосніжну і тепленьку – на пам'ятку гуню.
Вибілила і випрала в селі моїм Річці,
На пам'ятку оставила Анци і Марічці.*

Тут гуня – це не просто річ, а матеріалізоване тепло материнських рук. Вона «білосніжна і тепленька», вибілена й випрана в рідній річці, тобто очищена й освячена простором малої батьківщини. Далі звучить мотив вдячності й духовної спадкоємності:

*Ваше тепло, мамко, гріє і біленька гуня,
Вам навіки, мамко, вдячна і донька Настуля.
Нас всіх гріє Ваше тепло і біленька гуня,
Што зоткана й вибілена з золотого руна [Про село
Річку, 2014].*

Таким чином гуня стає знаком родинної пам'яті, оберегом, що гріє не лише тіло, а й душу.

У поезії «Золотое, овечое руно» символіка розгортається ширше – до рівня етнокультурного й навіть біблійного образу. Уже перші рядки підносять ремесло до сакральності:

*З золотого овечого, біленького, руна,
Горяночка-русночка ізткала гуню,
Гріє ватра полонинська і із руна гуня...*

Гуня тут прирівнюється до полонинської ватри – вогню, що символізує життя й безперервність традиції. Авторка наголошує на духовному корінні цього образу:

*Бо овечка, тварь се Божя,
Било в Віфлємі,
Де Спаситель наш родився,
Помнім все й донині.*

Отже, овеча вовна й гуня вписуються у християнський світогляд, стаючи знаком Божого благословення. Водночас вони залишаються маркером етнічної стійкості:

*Все русина-горянина зогривала гуня,
Што зоткала єму мамка з овечого руна.*

Особливо виразно образ гуні функціонує у коломийках, де вона виступає символом локальної гордості й ознакою самобутності села Річка:

*Ой наше село Річка
Славиться піснями,
Тай гунями біленькими,
Людьми трударями.*

Таким чином ткацтво гунь постає як колективна чеснота громади, ознака її працьовитості. У піснях детально відтворено технологію виготовлення:

*Ой будемо білу вовну
Скубсти і чухрати,
Бо хотіли бисьме усі
Файні гуні мати.
Нитки білі на маханки
Треба навивати,
Аби було добре й легко
Ними гуню ткати.*

У цих рядках зафіксовано живу пам'ять про ремісничі процеси – прядіння, снування, ткання, валяння. Навіть валяло згадується з поетичною легкістю:

*У валялах білі гуні
Файно ся валяють...*

Водночас гуня в коломийках є елементом молодіжної культури, краси й шлюбної символіки. Дівчина співає:

*Ой, співаю молоденька,
Весело співаю,
Я собі на білу гуню
Вовни начіхраю.*

Або ж із гордістю зазначає:

*Дуже у ня файна гуня,
Йду в ній на фашанки.*

Гуня стає частиною святкового строю, атрибутом привабливості:

*Файна у ня дуже гуня,
Буду в ній ходити,
Та будут ня усі хлопці*

Річанські любити [Про село Річку, 2014].

Таким чином вона виконує ще й соціальну функцію – є маркером достатку, працьовитості, дівочої вроди та готовності до шлюбу.

Отже, у фольклорі села Річка гуня постає як синтез матеріального й духовного. Вона водночас є результатом тяжкої праці («скубсти і чухрати», «махати» і «валяти») і символом любові, Божого дару, тепла полонинської ватри та материнської турботи. Через поетичні рядки й коломийкові строфи гуня трансформується з предмета побуту на потужний образ культурної пам'яті, що уособлює тяглість поколінь і самобутність українців Карпатського краю.

Після того як гуня пройшла крізь століття, ставши

невід'ємною частиною родинної та календарної обрядовості, вона поступово трансформувалася у символ культурної пам'яті та народного мистецтва. Тепер, окрім весіль, вечорниць і свят, гуня зберігає своє значення в сучасних практиках – у музеях, навчальних студіях, туристичних проєктах та дизайнерських інтерпретаціях, продовжуючи жити в побуті й культурному просторі Закарпаття.

Сучасний етап побутування гуні в селі Річка Пилипецької громади засвідчує, що цей традиційний елемент верхнього одягу перестав бути лише частиною минулого і перетворився на важливий чинник культурного відродження, локальної ідентичності та туристичного розвитку. Давнє ремесло тут не законсервоване у формі музейного експоната, а продовжує жити в побуті, освіті, креативних ініціативах і сучасному брендингу.

Важливим осередком збереження традиції є місцевий музей, у якому представлено елементи давнього гірського побуту. Ще донедавна гуня була звичним одягом майже кожного жителя села в холодну пору року. Вона надійно захищала від пронизливого вітру, дощу та снігу, адже виготовлялася з овечої вовни за складною багатоступеневою технологією. До церкви взимку йшли саме в гунях, а «коцоваті» гуні з довгим ворсом особливо цінувалися серед вівчарів. І сьогодні річани підкреслюють: «гуня – це не просто теплий одяг, а справжній оберіг, що гріє душу і тіло». Віра в лікувальні властивості вовни зберігається: її використовують для вигрівання, зняття болю, профілактики застуд [У Річці, 2021].

Водночас традиція не обмежується демонстраційною функцією. Важливим кроком у її інституціалізації стало відкриття в Річці цеху-студії ручного ткацтва з елементами вишивки – підрозділу Міжгірського професійного лицю, який очолює Василь Маринець. У спеціально відремонтованому приміщенні колишнього колгоспу встановлено старовинні кросна, зокрема верстат віком понад століття. Тут також зберігся унікальний «праправерстат» із датою 1720 року. Молодь навчається повному циклу виготовлення гуні – від обробки вовни до валяння у валилі та декоративного оздоблення. Такий підхід дозволяє не лише відтворити технічні навички, а й передати світоглядні засади ремесла, тісно пов'язаного з полонинським господарюванням.

Технологічний процес, який детально описують місцеві майстрині, зберігає архаїчні риси: вовну перуть у гірській воді, чухрають, прядуть, тчуть на дерев'яних кроснах, а потім валяють у спеціальній споруді на потоці («валилі»). Природна сила води замінює сучасні хімічні засоби, а сам процес триває кілька днів. Саме це забезпечує щільність і водостійкість полотна. Найвищим гатунком вважається гуня-коцована з довгим ворсом: вона потребує більше вовни й часу, тому коштує дорожче. Таким чином, у сучасних умовах ремесло набуває ще й економічного значення, стаючи джерелом доходу для родин, зокрема для знаного в селі роду Гичок [Село Річка, 2014].

Важливою складовою актуалізації традиції є фестивальний та туристичний вимір. У Річці започатковано фестиваль «Річанські гуні», який популяризує місцеве ткацтво та стимулює замовлення

на виробі. Логічним продовженням цієї ініціативи став туристичний проєкт «Шлях гуні», спрямований на поєднання природного, господарського та ремісничого компонентів культурного ландшафту. Маршрут пролягає через полонини Боржавського хребта, де туристи можуть побачити господарства з утриманням овець і кіз – джерело сировини для гуні, спостерігати за виробництвом сиру, бринзи та вурди, а також відвідати майстринь і долучитися до процесу тkania. Така концепція перетворює ремесло з локальної традиції на комплексний культурний продукт, що поєднує етнографію, екологію та активний туризм.

Символічно, що саме старовинні фотографії весілля із сусіднього Синевира, на яких молодята були одягнуті в гуні, стали одним з імпульсів для створення проєкту. Колись гуня слугувала знаком достатку й обов'язковим атрибутом обрядів, сьогодні вона знову набуває статусу маркера автентичності та престижу, але вже в новому соціокультурному контексті [Біклян, 2020].

Сучасна трансформація гуні простежується і в модному просторі. Традиційні мотиви переосмислюють українські бренди, зокрема Gunia Project, які працюють із народною спадщиною в актуальному дизайнерському ключі. Хоча не всі з них безпосередньо відтворюють класичну гуню, сама назва та естетика свідчать про символічну вагу цього образу. Інші виробники пропонують як автентичні, так і модернізовані варіанти гунь, що різняться ціною та стилістикою. Таким чином, гуня виходить за межі регіонального вжитку й стає елементом сучасної української модної ідентичності [Зінченко, 2021].

Отже, сучасні практики відновлення гуні в Річці демонструють комплексний характер цього процесу. Музейна репрезентація, освітні ініціативи, родинна спадкоємність, фестивальний рух, туристичний проєкт і дизайнерські інтерпретації формують багаторівневу модель збереження традиції. Гуня постає не як архаїчний релікт, а як живий культурний код, що поєднує минуле й сучасність, ремесло й економіку, локальність і глобальний інтерес до автентики.

Висновки. Гуня як традиційний верхній одяг Закарпаття є багаторівневим культурним феноменом, поєднуючи утилітарний, естетичний, соціальний, етноідентифікаційний і сакральний аспекти. У XIX – на початку XX ст. вона була універсальним одягом серед долинян, бойків і лемків, водночас відображаючи локальні відмінності та культурну ідентичність. Гуня виконувала магічно-захисну та обрядову функцію, супроводжуючи людину від народження до смерті. Вона присутня у святкових, весільних, похоронних та господарських обрядах. У фольклорі гуня символізує родинне тепло, материнську турботу та локальну гордість. Виготовлення гуні було складним технологічним процесом, що включав пропарювання, чесання, тkania та валяння вовни, а сучасні реконструкції засвідчують життєздатність традиції. Сьогодні гуня є не лише етнографічним об'єктом, а й чинником культурного відродження, локальної ідентичності, туризму та дизайнерських проєктів.

Подальші дослідження можуть включати цифрове картографування локальних типів гунь, порівняльні

студії в суміжних карпатських регіонах, семіотичний і гендерний аналіз, етнекономічні дослідження та вивчення сучасних дизайнерських інтерпретацій. Гуня залишається символом культурної тяглості, духовності та адаптивності традиції в сучасному контексті.

Список використаних джерел

- Біклян, Х., 2020. Карпатський «Шлях гуні»: від сивої давнини до сучасності, URL : <https://cikave.ko.net.ua/?p=33534>
- Гелетей, М., 1960. Матеріальна культура села Лисичево Іршавського району Закарпатської області в зв'язку із соціалістичними перетвореннями на Закарпатті : дипломна робота, *Архів Лабораторії етнології, фольклористики та краєзнавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» ім. М. П. Тиводара (далі – АЛЕФК ДВНЗ «УжНУ»)*, Ужгород: УжДУ, 1960, 97 с.
- Грибаніч, І., 1995. Народний одяг українців сіл Хижа, Новоселиця, Черна Виноградівського району, *Календар «Просвіти» на 1995 рік*, Ужгород: МПП «Гражда», с. 185–186.
- Жаткович, Ю., 2007. *Етнографічний очерк угро-руських : Комплексне видання / Упоряд. і передм. О. С. Мазурка*, Ужгород: Мистецька лінія, 392 с. : іл.
- Захарчук-Чугай, Р., 1983. Ткацтво, *Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження*, К.: Наукова думка, с. 134–141.
- Зінченко, Н., 2021. Гуня : як одяг наших прабабух повертається у моду, URL: <https://ukrainky.com.ua/gunya-yak-odyag-pashuh-prababus-povertayetsya-u-modu/>
- Кобальчинська, Р., 2014. Гуня – незмінний атрибут карпатських горян. URL: <https://spadok.org.ua/zakarpattya/unyanezminnyu-atrybut-karpatskych-goryan>
- Косміна, О., 1998. Етнічна знаковість традиційного вбрання українців, *Етнічність в історії та культурі : матеріали дослідження*, Одеса, с. 87–90.
- Коцан, В., 2021. *Етнокультурні маркери в контексті погранич: традиційний народний одяг та ідентичність населення Закарпаття XIX – початку XXI ст.* дис. докт. іст. наук: 07.00.05, Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут народознавства НАН України, 846 с.
- Коцан, В., 2016. Традиційний верхній одяг українців Закарпаття XIX – першої половини XX ст., *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Вип. 3. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження, збереження, відтворення та популяризація культурної спадщини», Ужгород, 26-27 червня 2015 р.*, Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, с. 347–360.
- Коцан, В., 2017. Традиційний жіночий плечовий та верхній одяг долинян Закарпаття XIX – першої половини XX ст., *Народознавчі зошити*, № 5, с. 1114–1125.
- Коцан, В., 2010. Характерні особливості та іноетнічні впливи в народному вбранні королівських долинян (села Хижа, Черна, Новоселиця Виноградівського району) кінця XIX – першої половини XX ст., *Польові матеріали автора*. Зошит № 6, Ужгород, 24 с.
- Леньо, Т., 2012. Початковий етап весільної обрядовості бойків Закарпаття (середина XX ст.), *Етнічна історія народів Європи*, № 38, с. 61–74.
- Лукаччук, І., Березовська, Г., 2016. Функціонування лексеми гуня в українських говірках, *Науковий часопис Східноpodільського лінгвокраєзнавчого центру : зб. наук. праць студентів, магістрантів, викладачів*, Умань : ВПЦ «Візаві», Вип. 5, с. 7–11.
- Лях, П., 1961. Матеріальна культура села Приборжавське Іршавського району Закарпатської області в зв'язку із соціалістичними перетвореннями на Закарпатті : дипломна робота, *АЛЕФК ДВНЗ «УжНУ»*, Ужгород: УжДУ, 1961, 88 с.
- Мазурок, О., 2001. *Юрій Жаткович як історик та етнограф*, Ужгород: УжНУ, 292 с.
- Маркович, М., 2025. *Ватра в Карпатах. Репортажі з минулого*, Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 460 с., іл.
- Никорак, О., 2006. Тканини українців Карпат, *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: у 4-х томах. Т. II. Етнологія та мистецтвознавство / гол. ред. С. П. Павлюк*, Львів: Афіша, с. 668–693.
- Онишкевич, М., 1984. *Словник бойківських говірок*, К.: Наукова думка, Ч. 1 : А – Н. – 495 с., Ч. 2 : О – Я, 515 с.
- Пиртей, П., 2004. *Короткий словник лемківських говірок / Упорядкування й підготовка до друку Є. Д. Турчин*, Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 364 с.
- Про село Річку, гуню, джергу та верховинські традиції*, 2014, URL: <https://spadok.org.ua/boykivschiyna/pro-selo-richku-guniu-dzhergu-ta-verchovynski-tradytsiyi>
- Село Річка біліє гунями*, 2014, URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/130895-Selo-Richka-bilije-huniamy>
- Тиводар, М., 2011. *Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис*, Ужгород: Гражда, 2011, 416 с.
- Тиводар, Р., 1997. Традиційна культура та етносоціальний розвиток українців села Руське Поле Тячівського району, Закарпатської області у XX ст. : дипломна робота, *АЛЕФК ДВНЗ «УжНУ»*, Ужгород: УжДУ, 89 с.
- У Річці в Пилицькій громаді можна відвідати музей гунь*, 2021, URL: <https://zakarpattya.net.ua/Zmi/214502-U-Richtsiv-Rylyupetskii-hromadi-mozhna-vidvidaty-muzei-hun-VIDEO>
- Фединишинець, М., 2001. Горянка в гуні – як цариця гір, окрім того на цій одежині річанки роблять бізнес, *РІО*, 24 листопада, с. 14.
- Фонди КЗ «Закарпатський музей народної архітектури та побуту» ЗОР (далі – Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР:) 107/94, Жіноча святкова гуня, обшита коричневою ниткою, с. Росош Свалявського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 244/154, Чорна жіноча гуня («петик»), с. Довге Іршавського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 429/200, Сіра («сива») гуня, с. Родниківка Свалявського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 810/278, Чоловіча гуня, с. Бедевля Тячівського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 937/281, Біла чоловіча гуня («петик»), с. Керецьки Свалявського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 980/322, Гуня жіноча, с. Торунь Міжгірського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 2475/927, Біла жіноча гуня («петик»), с. Дунковиця Іршавського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 3310/1395, Жіноча буденна довга гуня із закоченими рукавами, с. Родникова Гута Свалявського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 3831/1611, Жіноча гуня, с. Хижа Виноградівського району.
- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 3939/1664, Коротка буденна жіноча гуня на зав'язки, с. Тибава Свалявського району.

- Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 4381/1925, Буденна гладка жіноча гуня, с. Рудовець-Майдан Міжгірського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 4802/2246, Чоловіча гуня, с. Туриця Перечинського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 6787/3110, Чорна чоловіча гуня («петик»), с. Довге Іршавського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 8261/3434, Сіра жіноча гуня («петик») з коричнюватим відтінком, с. Керетьки Свалявського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 9734/3755, Біла жіноча гуня, нижня частина горловини якої оздоблена червоною матерією, с. Чорногорова Великоберезнянського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 10138/3917, Жіноча буденна гуня, с. Гайдош Ужгородського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 10182/3949, Гуня жіноча з кучерями, с. Зарічево Перечинського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 11946/89, Святкова жіноча гуня, с. Макарово Мукачівського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 12439/181, Жіноча гуня, с. Раково Перечинського району.
 Ф КЗ «ЗМНАП» ЗОР: 14860/475, Жіноча сіра («сива») гуня, с. Люта Великоберезнянського району.
 Фонди Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України (м. Львів) (далі – ФМЕХП Е):
 64851/2014, Чоловіча гуня, с. Данилово Хустського району.
 ФМЕХП Е: 73683/2589, Гуня жіноча, с. Присліп Міжгірського району.
 Черевко, О., 2003. Традиційна культура і побут українців с. Калини Тячівського району (кінець XIX – першої половини XX ст.): дипломна робота, *АЛЕФК ДВНЗ «УжНУ»*, Ужгород: УжНУ, 78 с.: іл.
 Шимоня, М., 1968. Матеріальна культура трудящих села Колочава Міжгірського району: дипломна робота, *АЛЕФК ДВНЗ «УжНУ»*, Ужгород: УжДУ, 98 с.

References

- Biklian, Kh., 2020. Karpatskyi «Shliakh hunia»: vid syvoi davnyiny do suchasnosti [The Carpathian «Path of the Hun»: from ancient times to the present day]. URL : <https://cikave.ko.net.ua/?p=33534>. (in Ukrainian).
- Cherevko, O., 2003. Tradytsiina kultura i pobut ukraintsv s. Kalyny Tiachivskoho raionu (kintsia XIX – pershoi polovyny XX st.) : dyploмна робота [Traditional culture and life of Ukrainians of the village of Kalyna, Tyachiv district (late 19th - first half of 20th century): diploma thesis], *АЛЕФК ДВНЗ «УжНУ»*, Uzhhorod : UzhNU, 78 s.: il. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 10138/3917, Zhinocha budenna hunia, s. Haidosh Uzhhorodskoho raionu [Women's everyday hunia, village of Haydosh, Uzhhorod district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 10182/3949, Hunia zhinocha z kucheriamy, s. Zarichevo Perechynskoho raionu [Female hunia with curls, village of Zarichevo, Perechyn district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 11946/89, Sviatкова zhinocha hunia, s. Makarovo Mukachivskoho raionu [Festive women's hunia, Makarovo village, Mukachevo district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 12439/181, Zhinocha hunia, s. Rakovo Perechynskoho raionu [Women's hunia, village of Rakovo, Perechyn district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 14860/475, Zhinocha sira («syva») hunia, s. Liuta Velykobereznianskoho raionu [Female gray («gray») hunia, village of Lyuta, Velykobereznyn district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 244/154, Chorna zhinocha hunia («petyk»), s. Dovhe Irshavskoho raionu [Black women's hunia («petik»), village of Dovge, Irshava district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 2475/927, Bila zhinocha hunia («petyk»), s. Dunkovytsia Irshavskoho raionu [White female hunia («petik»), village of Dunkovytsia, Irshava district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 3310/1395, Zhinocha budenna dovha hunia iz zakocheny my rukavamy, s. Rodnykova Huta Svaliavskoho raionu [Women's everyday long hunia with rolled-up sleeves, village of Rodnykova Huta, Svalyavsky district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 3831/1611, Zhinocha hunia, s. Khyzha Vynohradivskoho raionu [Women's hunia, Khyzha village, Vynohradiv district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 3939/1664, Korotka budenna zhinocha hunia na zav'iazky, s. Tybava Svaliavskoho raionu [Short everyday women's hunia with ties, village of Tybava, Svalyavsky district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 429/200, Sira («syva») hunia, s. Rodnykivka Svaliavskoho raionu [Gray («grey») hunia, village of Rodnykivka, Svalyavsky district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 4381/1925, Budenna hladka zhinocha hunia, s. Rudovets-Maidan Mizhhirskoho raionu [Everyday smooth female hunia, village of Rudovets-Maidan, Mizhhirya district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 4802/2246, Cholovicha hunia, s. Turytsia Perechynskoho raionu [Men's hunia, village of Turytsia, Perechyn district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 6787/3110, Chorna cholovicha hunia («petyk»), s. Dovhe Irshavskoho raionu [Black man's hunia («petik»), village of Dovge, Irshava district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 810/278, Cholovicha hunia, s. Bedevlia Tiachivskoho raionu [Male hunia, Bedevlya village, Tyachiv district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 8261/3434, Sira zhinocha hunia («petyk») z korychniuvatym vidtinkom, s. Keretsky Svaliavskoho raionu [Gray female hunia («petik») with a brownish tint, Keretsky village, Svalyavsky district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 937/281, Bila cholovicha hunia («petyk»), s. Keretsky Svaliavskoho raionu [White male hunia («petik»), village of Keretsky, Svalyavsky district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 9734/3755, Bila zhinocha hunia, nyzhnia chastyna horlovyny yakoi ozdoblена chervonoiu materiieiu, s. Chornoholova Velykobereznianskoho raionu [White women's hunia, the lower part of the neck of which is decorated with red fabric, village of Chornoholova, Velykobereznyn district]. (in Ukrainian).
- F KZ «ZMNAP» ZOR: 980/322, Hunia zhinocha, s. Torun Mizhhirskoho raionu [Female hunia, village of Torun, Mizhhirya district]. (in Ukrainian).
- Fedynshynets, M., 2001. Horianka v huni – yak tsarytsia hir, okrim toho na tsii odezhyni richanky robliat biznes [A mountain woman in a hunia is like the queen of the mountains, besides, women from Richka do business in this outfit], *RIO*, 24 lystopada, s. 14. (in Ukrainian).
- FMEKhP E: 73683/2589, Hunia zhinocha, s. Pryslyp Mizhhirskoho raionu [Female hunia, village of Pryslyp, Mizhhirya district]. (in Ukrainian).

Fondy KZ «Zakarpatskyi muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu» ZOR (dali – F KZ «ZMNAP» ZOR:) 107/94, Zhinocha sviatкова hunia, obshyta korychnevoiu nytkoiu, s. Rososh Svaliavskoho raionu [Women's festive hunia, trimmed with brown thread, village of Rossosh, Svalyavsky district]. (in Ukrainian).

Fondy Muzeiu etnografii ta khudozhnogo promyslu Instytutu narodoznavstva NAN Ukrainy (m. Lviv) (dali – FMEKhP E:) 64851/2014, Cholovicha hunia, s. Danylovo Khustskoho raionu [Men's hunia, Danilovo village, Khust district]. (in Ukrainian).

Heletei, M., 1960. Materialna kultura sela Lysychevo Irshavskoho raionu Zakarpatskoi oblasti v zv'iazku iz sotsialistychnymy peretvorenniamy na Zakarpatti: dyplomna robota [Material culture of the village of Lysychevo, Irshava district, Transcarpathian region in connection with socialist transformations in Transcarpathia: diploma thesis], *Arkhiv Laboratorii etnologii, folklorystyky ta kraieznavstva DVNZ «Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet» im. M. P. Tyvodara* (dali – ALEFK DVNZ «UzhNU»), Uzhhorod: UzhDU, 1960, 97 s. (in Ukrainian).

Hrybanych, I., 1995. Narodnyi odiah ukrainsiv sil Khyzha, Novoselytsia, Cherna Vynohradivskoho raionu [Folk clothing of Ukrainians from the villages of Khyzha, Novoselytsia, Cherna, Vynohradiv district], *Kalendar «Prosvity» na 1995 rik*, Uzhhorod: MPP «Hrazhda», s. 185–186. (in Ukrainian).

Kobalchynska, R., 2014. Hunia – nezminnyi atrybut karpatskykh horian [Hunia is an invariable attribute of the Carpathian highlanders]. URL: spadok.org.ua/zakarpattya/unya-nezminnyy-atorybut-karpatskykh-goryan (in Ukrainian).

Kosmina, O., 1998. Etnichna znakovist tradytsiinoho vbrannia ukrainsiv [The ethnic significance of traditional Ukrainian clothing], *Etnichnist v istorii ta kulturi: materialy doslidzhennia*, Odesa, s. 87–90. (in Ukrainian).

Kotsan, V., 2010. Kharakterni osoblyvosti ta inoetnichni vplyvy v narodnomu vbranni korolevskykh dolynian (sela Khyzha, Cherna, Novoselytsia Vynohradivskoho raionu) kintsia XIX – pershoi polovyny XX st. [Characteristic features and foreign ethnic influences in the folk costume of the korolevskykh Dolinians (villages of Khyzha, Cherna, Novoselytsia, Vynohradiv district) of the late 19th - first half of the 20th century]. *Polovi materialy avtora*. Zoshyt № 6. Uzhhorod, 24 s. (in Ukrainian).

Kotsan, V., 2016. Tradytsiinyi verkhniy odiah ukrainsiv Zakarpattia XIX – pershoi polovyny XX st. [Traditional outerwear of Ukrainians of Transcarpathia in the 19th and first half of the 20th centuries.], *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu. Vyp. 3. Materialy Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Doslidzhennia, zberezhennia, vidtvorennia ta populyaryzatsiia kulturnoi spadshchyny»*, Uzhhorod, 26-27 chervnia 2015 r., Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi, s. 347–360. (in Ukrainian).

Kotsan, V., 2017. Tradytsiinyi zhinochyi plechovy ta verkhniy odiah dolynian Zakarpattia XIX – pershoi polovyny XX st. [Traditional women's shoulder and outerwear of the Transcarpathian Dolinians of the 19th - first half of the 20th centuries.], *Narodoznavchi zoshyty*, № 5, s. 1114–1125. (in Ukrainian).

Kotsan, V., 2021. *Etnokulturni markery v konteksti pohranych: tradytsiinyi narodnyi odiah ta identychnist naseleння Zakarpattia KhKh – pochatku XXI st.* [Ethnocultural markers in the context of borders: traditional folk clothing and identity of the population of Transcarpathia in the 19th - early 21st centuries], dys. dokt. ist. nauk: 07.00.05, Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy; Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 846 s. (in Ukrainian).

Leno, T., 2012. Pochatkovyi etap vesilnoi obriadovosti boikiv Zakarpattia (seredyna XX st.) [The initial stage of wedding rituals among the Boykos of Transcarpathia (mid-20th century)], *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, № 38, s. 61–74. (in Ukrainian).

Liakh, P., 1961. Materialna kultura sela Pryborzhavske Irshavskoho raionu Zakarpatskoi oblasti v zv'iazku iz sotsialistychnymy peretvorenniamy na Zakarpatti: dyplomna robota [Material culture of the village of Pryborzhavske, Irshava district, Transcarpathian region in connection with socialist transformations in Transcarpathia: diploma thesis], *ALEFK DVNZ «UzhNU»*, Uzhhorod: UzhDU, 1961, 88 s. (in Ukrainian).

Lukiianchuk, I., Berezovska, H., 2016. Funktsionuvannia leksemy hunia v ukrainskykh hovirkakh [The functioning of the lexeme hunia in Ukrainian dialects], *Naukovyi chasopys Skhidnopodilskoho linhvokraieznavchoho tsentru: zb. nauk. prats studentiv, mahistrantiv, vykladachiv*, Uman: VPTs «Vizavi», Vyp. 5, s. 7–11. (in Ukrainian).

Markovych, M., 2025. *Vatra v Karpatakh. Reportazhi z mynuloho* [Vatra in the Carpathians. Reports from the past], Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi, 460 s., il. (in Ukrainian).

Mazurok, O., 2001. *Yurii Zhatkovych yak istoryk ta etnograf* [Yuriy Zhatkovych as a historian and ethnographer], Uzhhorod: UzhNU, 292 s. (in Ukrainian).

Nykorak, O., 2006. Tkanyny ukrainsiv Karpat [Fabrics of Ukrainians of the Carpathians], *Etnohenez ta etnichna istoriia naseleння Ukrainskykh Karpat: u 4-kh tomakh. T. II. Etnologiya ta mystetstvoznavstvo / hol. red. S. P. Pavliuk*, Lviv: Afisha, s. 668–693. (in Ukrainian).

Onyshkevych, M., 1984. *Slovnnyk boikivskykh hovirok* [Dictionary of Boykos dialects], K.: Naukova dumka, Ch. 1: A – N. – 495 s., Ch. 2: O – Ya, 515 s. (in Ukrainian).

Pro selo Richku, huniu, dzherhu ta verkhovynski tradytsii [About the village of Richka, the hunia, the jerga and Verkhovyna traditions], 2014, URL: <https://spadok.org.ua/boikivschyna/pro-selo-richku-guniu-dzhergu-ta-verkhovynski-tradytsii> (in Ukrainian).

Pyrtel, P., 2004. *Korotkyi slovnnyk lemkiivskykh hovirok* [A brief dictionary of Lemkos dialects] / *Uporiadkuvannia y pidhotovka do druku Ye. D. Turchyn*, Ivano-Frankivsk: Siversiia MV, 364 s. (in Ukrainian).

Selo Richka biliie huniamy [The village of the river is white with the hunia], 2014, URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/130895-Selo-Richka-biliie-huniamy> (in Ukrainian).

Shymonia, M., 1968. Materialna kultura trudiashchykh sela Kolochava Mizhhirskoho raionu: dyplomna robota [Material culture of workers of the village of Kolochava, Mizhhiria district.]: diploma thesis], *ALEFK DVNZ «UzhNU»*, Uzhhorod: UzhDU, 98 s. (in Ukrainian).

Tyvodar, M., 2011. *Etnografiiia Zakarpattia: Istoryko-etnografichniy narys* [Ethnography of Transcarpathia: Historical and Ethnographic Essay], Uzhhorod: Grazhda, 2011, 416 s. (in Ukrainian).

Tyvodar, R., 1997. Tradytsiina kultura ta etnosotsialnyi rozvytok ukrainsiv sela Ruske Pole Tiachivskoho raionu, Zakarpatskoi oblasti u XX st.: dyplomna robota [Traditional culture and ethno-social development of Ukrainians in the village of Ruske Pole, Tyachiv district, Transcarpathian region in the 20th century: diploma thesis], *ALEFK DVNZ «UzhNU»*, Uzhhorod: UzhDU, 89 s. (in Ukrainian).

U Richtsi v Pylypetskii hromadi mozha vidvidaty muzei hun [In Rička, in the Pylypetsk community, you can visit the Museum of hunia], 2021, URL: <https://zakarpattya.net.ua/Zmi/214502-U-Richtsi-v-Pylypetskii-hromadi-mozha-vidvidaty-muzei-hun-VIDEO> (in Ukrainian).

Zakharchuk-Chuhai, R., 1983. Tkatstvo [Weaving], *Boikivshchyna. Istoryko-etnografichne doslidzhennia*, K.: Naukova dumka, s. 134–141. (in Ukrainian).

Zhatkovych, Yu., 2007. *Etnografycheskii ocherk uhro-russkykh : Kompleksne vydannia / Uporiad. i peredm.* O.S. Mazurka [Ethnographic essay of Ugro-Russians: Comprehensive edition], Uzhhorod: Mystetska liniia, 392 s.: il. (in Ukrainian).

Zinchenko, N., 2021. Hunia : yak odiah nashykh prababus povertaietsia u modu [Hunia: How our great-grandmothers' clothes are coming back into fashion], URL: <https://ukrainky.com.ua/gunya-yak-odyag-nashyh-prababus-povertayetsya-u-modu/> (in Ukrainian).

Vasyl Kotsan

Doctor of Historical Sciences, Director of the Municipal Institution «Transcarpathian Museum of Folk Architecture and Life» of the Transcarpathian Regional Council,
Associate Professor of the Department of Archaeology, Ethnology and Culturology,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

HUNIA AS AN ETHNOCULTURAL MARKER OF TRANSCARPATHIA: LOCAL FEATURES, RITUAL ROLE, AND PRACTICES OF TRADITION RESTORATION

The article is devoted to the consideration of the problem of the cultural significance of the hunia as a traditional outerwear of Transcarpathia. The idea that the hunia is a multi-level cultural phenomenon that includes utilitarian, aesthetic, social, ethno-identification and sacred dimensions is substantiated. The historical development of the hunia in the 19th and early 20th centuries as a universal garment among the Dolinians, Boykos, and Lemkos is traced, with an indication of local variations and specific features that reflected the cultural identity of ethnographic groups. The text examines the symbolic and sacred functions of the hunia, its role in calendar holidays, wedding, baptism and funeral rites, as well as magical and protective practices. Special attention is paid to the folklore and poetic interpretation of the hunia as a sign of family warmth, maternal care and local pride. The article elucidates the technological and craft aspect of making a hunia, which includes steaming, combing, weaving and felting wool, as well as the modern reconstruction of these processes in educational and cultural projects. The process of transforming a hunia from everyday clothing to a factor of cultural revival, local identity, tourism and design interpretations is revealed. Based on the study of museum exhibitions, festivals, educational programs and modern design projects, it is established that the hunia retains its relevance as a symbol of cultural continuity, spirituality and adaptability of tradition. The article summarizes the results of a comprehensive analysis of the functions of the hunia and its significance in the cultural context of Transcarpathia and the Ukrainian Carpathians, and also provides a generalized characteristic of modern practices for preserving and popularizing traditional crafts. This direction is supplemented by a consideration of the prospects for further research, in particular digital mapping of local types of hunia, comparative studies in adjacent Carpathian regions, semiotic and gender analysis, modern design interpretations. The author concludes that the hunia acts not only as a material object of traditional life, but as a complex cultural symbol that combines historical heritage with modern socio-cultural processes and serves as a marker of local and national identity.

Keywords: *hunia, Transcarpathia, traditional outerwear, Dolinians, Boykos, Lemkos, ethnocultural identity, family rituals, folk calendar, rituals, folklore, museum, reconstruction of traditions, modern interpretations.*

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що не має конфлікту інтересів щодо даного дослідження, включаючи фінансовий, особистий, авторський або будь-який інший, який міг би вплинути на дослідження, а також на результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження було проведено без фінансової підтримки.

Доступність даних

Усі дані доступні в цифровій або графічній формі в основному тексті рукопису.

Використання штучного інтелекту

Автор підтверджує, що при створенні даної роботи він не використовував технології штучного інтелекту.

Статус статті:

Отримано: 02.02.2026 Прийнято: 05.03.2026 Опубліковано: 15.04.2026

Creative Commons Attribution NonCommercial ShareAlike License (CC BY-NC-SA 4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)

ДОДАТКИ

Рис. 1. Гуня жіноча. Хустський район. 20-ті рр. ХХ ст. (Фото з архіву автора).
Рис. 2. Верховинець у косматій гуні, 20-ті рр. ХХ ст. Листівка 20-30-х рр. ХХ ст..

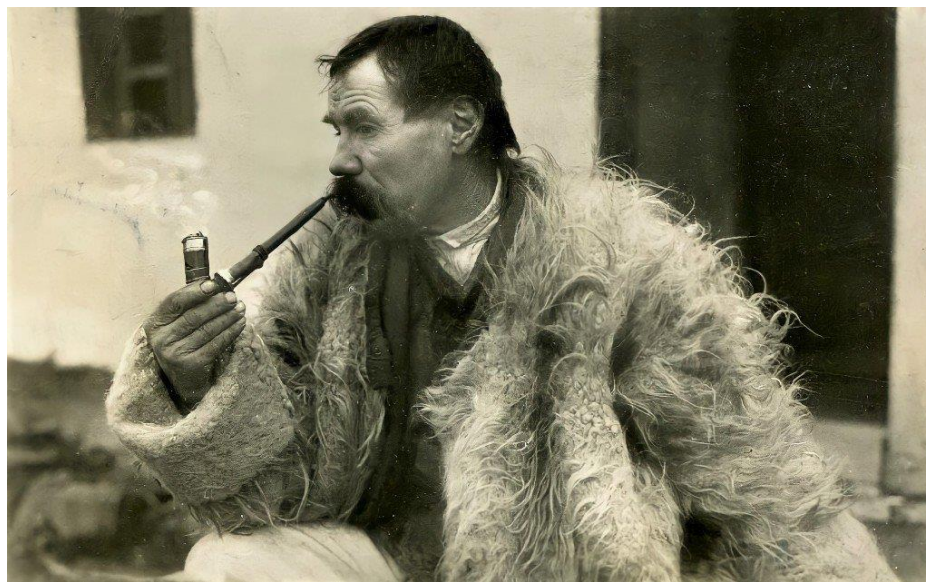

Рис. 3. Верховинець з Воловеччини у гуні-коцовані. Листівка 20-30-х рр. ХХ ст.

Рис. 4. Весілля у селі Синевир на Міжгірщині, 20-ті рр. XX ст.
Фото Амалії Кожмінової.

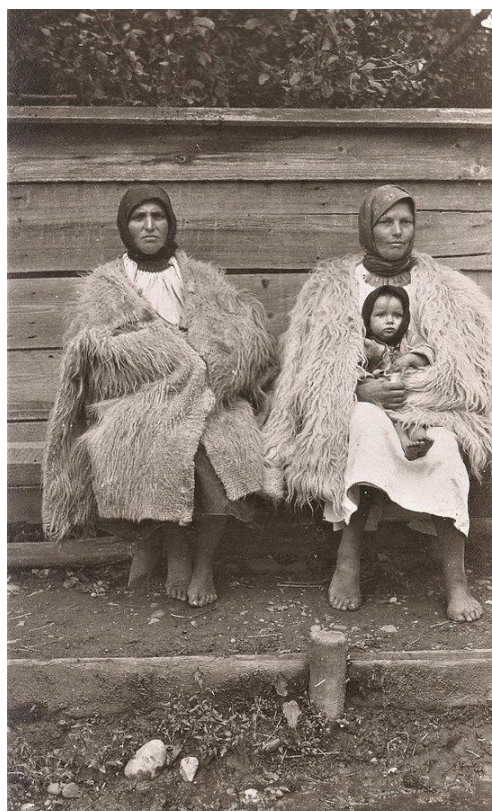

Рис. 5. Жінки з села Буштино на Тячівщині. 30-ті рр. XX ст. Фото Богуміла Вавроушека, Французьке географічне товариство.